

Eurostudent VI

Studentmobilitet i nordiska länder
– påverkan av ekonomiska och sociala faktorer

Eurostudent VI

Studentmobilitet i nordiska länder

– påverkan av ekonomiska och sociala faktorer

Eurostudent VI

Studentmobilitet i nordiska länder – påverkan av ekonomiska och sociala faktorer

Universitets- och högskolerådet, december 2019

Kontaktperson: Jari Rusanen

Omslagsbild: Scandinav Bildbyrå

ISBN 978-91-7561-070-2

För mer information om myndigheten och våra publikationer, se **www.uhr.se**.

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Eurostudent - en återkommande undersökning	8
Fokus på utresande studenter i Sverige, Island, Norge, Finland och Danmark	9
Genomförande och analys	11
Studentsammansättningen skiljer sig åt mellan länderna	12
Språkkunskaperna varierar kraftigt	14
Studiestöd och -avgifter är olika i de nordiska länderna	16
Andelen mobila studenter är lägst på Island	18
Tillgodoräknandet av utlandsstudier är lägst i Sverige	21
Organisering och finansiering av mobilitet skiljer sig åt mellan länderna	23
Nordiska länder mest populära bland isländska studenter	25
Hinder för studentmobilitet	27
Avslutande reflektioner	30
Referenser	31

Förord

Eurostudentundersökningarna kring de sociala och ekonomiska villkoren för högskolestudier har genomförts i EU:s medlemsländer sedan 1999. Undersökningarna som genomförs via enkäter tar upp aspekter som studenternas ekonomi, hur de bor, om de arbetar vid sidan av studierna, hur nöjda de är med studierna samt utbytesstudier och utlandspraktik. Syftet är att ge jämförbara mått över hela EU. Tanken är att resultatet ska kunna användas av beslutsfattare, lärosäten och andra berörda för att utveckla dessa områden vidare.

UHR har fått regeringens uppdrag att ansvara för Sveriges deltagande i Eurostudent VI. I den här rapporten presenterar UHR de översiktliga resultaten från Eurostudent VI-enkäten när det gäller utgående internationell studentmobilitet från de nordiska länderna och hur den påverkas av vissa ekonomiska och sociala faktorer. Tanken är att bättre förstå den svenska studentmobiliteten genom jämförelse med länder som har stora likheter med Sverige, även om skillnader finns i till exempel studiestödsutformning med mera, men även att nå en nordisk publik inom högre utbildning för att kunna bidra till en ökad kunskap om förhållandena i grannländerna.

Uppgifterna som presenteras i denna rapport kommer huvudsakligen från Eurostudentdatabasen som är tillgänglig via projektets webbsida, eurostudent.eu. Databasen kan användas för att se resultaten även för EU-länder som inte tas upp i denna rapport. Materialet i databasen ger inte möjlighet att göra djupare tolkningar av enskilda frågor. Underlaget kan bidra med kunskaper som kan ligga till grund för en djupare undersökning inom en fråga i ett senare sammanhang.

UHR publicerar samtidigt två andra rapporter som tittat på studentmobiliteten från lite olika håll, Vägen till utlandsstudier och Svenska studenter i Erasmus+ Livsbanor och sociala strukturer. Samtliga tre rapporter kompletterar varandra.

Tuula Kuosmanen
Avdelningschef

Sammanfattning

Eurostudent är en återkommande europeisk undersökning av den sociala och ekonomiska dimensionen av högskolestudier. Undersökningen baseras på svaren på studentenkäter och i den här rapporten presenteras resultaten som handlar om studentmobilitet och hur den påverkas av ekonomiska och sociala faktorer i de nordiska länderna.

Sverige utmärker sig som landet där studenterna kan flest språk. De finländska studenterna kan klart färre språk. Där anger 31 procent sig kunna enbart ett språk, modersmålet inräknat. Övriga nordiska länder ligger närmare det svenska resultatet. I samtliga nordiska länder kan studenter med högutbildade föräldrar fler språk än övriga. Bristande språkkunskaper anges oftare som ett hinder för studentmobilitet av studenter med föräldrar utan högre utbildning i samtliga nordiska länder. Språkliga hinder generellt verkar vara betydligt vanligare i Finland än i de övriga nordiska länderna.

Samtliga nordiska länder erbjuder goda möjligheter att få studielån. I Finland är nivån på studiestödet lägst av de nordiska länderna. Island har till skillnad från de andra länderna terminsavgifter och saknar statliga stipendier (bidrag) för utlandsstudier. Att Island inte har några statliga stipendier innebär att studenterna där måste låna mer för att kunna delta i studentmobilitet än studenter i övriga nordiska länder. Norge och Danmark har de mest generösa statliga stipendierna. I samtliga länder var reguljärt studiestöd eller särskilda statliga stipendier för utlandsstudier den vanligaste huvudsakliga inkomstkällan. För isländska studenter var dock EU-stipendier mycket oftare än i andra länder den huvudsakliga finansieringskällan.

Det europeiska målet är att 20 procent av studenterna ska ha studerat eller praktiserat minst tre månader utomlands när de tar sin examen. Undersökningen visar endast andelen studenter som hunnit studera utomlands fram till tidpunkten när den genomfördes men resultaten ger en fingervisning om mobilitetsfrekvensen. Andelen studenter som studerat eller praktiserat utomlands under minst tre månader är högst i Finland och Norge (16 % var). Lägst är andelen i Island (11%) och i Sverige (13%). I Norge och Finland är det till större del kvinnor som studerar utomlands. Skillnaden mellan könen är betydligt mindre i de övriga nordiska länderna.

I Island har studenter med högutbildade föräldrar nästan dubbelt så ofta utlandserfarenhet som övriga studenter. Generösa statliga stipendier leder till en hög andel studenter med internationella mobilitets erfarenheter. Undantaget är dock Finland som har en mycket hög andel mobila studenter trots de relativt låga statliga stipendienivåerna. Finansieringen verkar med andra ord inte vara det enda skälet till en hög nivå av studentmobilitet. I samtliga länder upplever studenter med högutbildade föräldrar de ekonomiska hindren som betydligt mindre jämfört med studenter utan högutbildade föräldrar. De ekonomiska hindren upplevdes som klart minst i Sverige och störst i Island. Att Island inte har statliga stipendier kan vara en uppenbar

förklaring till detta men varför svenska studenter upplever ekonomin som ett mindre hinder än andra länder med generösare studiestöd är svårare att förklara. Istället upplevdes bristen på motivation som ett mycket stort hinder av just svenska studenter. Undersökningen visar också att föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar vart studenterna väljer att åka.

Till skillnad från de övriga länderna angav enbart 56 procent av studenterna i Sverige att de fått samtliga poäng från utlandsstudierna tillgodoräknade. Den diskrepansen är värd att fördjupa sig i vid ett senare tillfälle.

Studentmobiliteten i Sverige och Danmark organiseras i ungefär lika stora delar via EU-program, övriga program och genom att åka som *freemover*. I Finland och Island är EU-programmen den överlägset största organisationsformen medan *freemovers* är få i dessa länder. I Norge är *freemovers* den överlägset största gruppen, nästan hälften av de mobila studenterna. Norge har väldigt generösa statliga stipendier varför studenterna inte blir så beroende av ett Erasmus-stipendium medan situationen i Finland och Island är den motsatta.

Eurostudent – en återkommande undersökning

Eurostudent är en europeisk undersökning av den sociala och ekonomiska dimensionen av högskolestudier. Det vill säga de aspekter som inte handlar om själva studierna men som kan ha stor påverkan på studenters möjlighet att påbörja och slutföra högskolestudier. De aspekter som berörs är bland andra studenternas ekonomiska situation, boendesituation, familjeförhållanden eventuellt arbete vid sidan av studierna och internationell studentmobilitet.

Utgångspunkten i undersökningen är att jämlika utbildningssystem och goda förutsättningar att genomföra sina studier inte bara ger lika möjligheter för individer, det främjar även sammanhållningen i Europa och kan skapa en grund för att öka konkurrenskraften i de europeiska ekonomierna.

Eurostudent genomförs med några års mellanrum sedan 1999 och syftet är att ge jämförbara mått på sociala och ekonomiska villkor för högskolestudier i de deltagande länderna. Data som analyserats här samlades in 2016, inom ramen för Eurostudent VI. Under 2019 har datainsamlingen inom Eurostudent VII genomförts och analys av det datamaterialet kommer att genomföras från och med 2020.

Fokus på utresande studenter i Sverige, Island, Norge, Finland och Danmark

UHR har ett regeringsuppdrag att sprida resultaten från Eurostudent-undersökningen och denna rapport är en del i detta arbete.

Övrigt material som UHR tagit fram från Eurostudent VI-undersökningen är bland annat rapporten "Eurostudent VI - En inblick i situationen för studenter med funktionsnedsättning" (2018) som kom fram till att studenter med funktionsnedsättning i betydligt större utsträckning upplever ekonomiska svårigheter och är mindre nöjda med sina studier än övriga studenter. Dessa studenter upplever också hinder för studentmobilitet mer än övriga. Ytterligare en kort rapport som UHR publicerat är "Eurostudent VI – studentmobilitet: 2020-målet om utresande studenter kommer sannolikt inte att uppnås" (2018) som bland annat kommer fram till att funktionsnedsatta är lika intresserade av utlandsstudier som övriga studenter fast de deltar mer sällan och att även om studentmobiliteten generellt ökar i Sverige verkar det osannolikt att regeringens mål på 20 procents utlandserfarenhet av utexaminerade svenska studenter kommer att nås.

Att öka antalet mobila studenter har varit ett mål i de nordiska länderna under de senaste åren. Det europeiska målet för studentmobilitet har varit att minst 20 procent av de utexaminerade studenterna har spenderat minst tre månader av sin studietid utomlands på antingen studier eller praktik.

Tanken med denna rapport är att se hur resultaten från Eurostudent VI kan hjälpa oss att se eventuella likheter och skillnader mellan de nordiska länderna. De nordiska länderna är mycket lika när det gäller både kultur och samhälle men det finns skillnader när det gäller högre utbildning, inte minst när det handlar om studiefinansieringen. Förhoppningen är att de kunskaper som genereras av analyserna av det här datamaterialet ska kunna inspirera till mer fördjupade undersökningar och/eller åtgärder för att öka studentmobiliteten och göra den mer oberoende av studenternas sociala bakgrund.

Studien "*Living and Learning – Exchange Studies Abroad (A Study of motives, Barriers and Experiences of Finnish, Norwegian and Swedish Students)*"¹ kom fram till att gruppen mobila studenter skiljer sig från dem som inte är mobila. Kvinnliga studenter är mer mobila än manliga och yngre studenter är mer mobila än äldre. De mobila studenterna har i högre grad föräldrar med högre utbildning jämfört med de icke-mobila. Studenter som har behövt flytta inom sitt eget land för att studera är mer benägna att studera utomlands än studenterna som inte behövt flytta för studier. Mobila studenter bedömer sin akademiska nivå högre än studenter som inte varit mobila. Studien noterar

1. Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), 2013.

dock att de ovannämnda skillnaderna inte är väldigt stora och när den tittar närmare på olika hinder som rapporteras av studenterna kommer den fram till att dessa inte så ofta är definitiva hinder. De nordiska studenterna har bra språkkunskaper och länderna har bra finansiella stödsystem. Studenterna generellt sätter högt värde för studentmobilitet och detta gäller både för de mobila och de icke mobila studenterna. Däremot upplever de mobila studenterna tydlig uppmuntran inför mobilitetsperioden medan de icke mobila inte upplever någon sådan uppmuntran. De finländska studenterna rapporterar en högre nivå av uppmuntran än studenterna från de övriga två länderna.

I sin rapport "Hinder för svenska studenters mobilitet" har Anders Clarhäll och Gunnar Enequist (UHR 2015) kommit fram till att svenska studenter inspireras att delta i mobilitet främst av andra studenter. Vänner, familj och lärare har mindre påverkan på beslutet. Minst påverkan har internationella koordinatörer och studievägledare. De svenska studenterna skiljer sig från finländska studenter, som påverkas mer av studievägledning. Det kan förklaras av att Finland har satsat mer än Sverige på att informera om möjligheten till utlandsstudier genom rådgivning inom högskolan som är riktad till samtliga studenter. Rapporten lyfter också att personliga relationer upplevs som hinder för mobilitet särskilt bland kvinnor och äldre studenter. Akademiskt självförtroende påverkar deltagandet i utlandsstudier. Studenter med lågt akademiskt självförtroende tycks delta i mobilitet mer sällan än studenter med högt akademiskt självförtroende. Enkätsvaren visar att det finns en oro bland svenska studenter att inte få tillgodoräkna sig sina utlandsstudier i en kommande examen, något som kan förlänga utbildningstiden.

Anders Ahlstrand och Annika Ghafoori redovisar i sin rapport "Åtgärder för att öka antalet utresande utbytesstudenter – Förslag med fokus på vägledning och internationella och interkulturella lärandemål"² (UHR 2018:10) hur ökade vägledningsinsatser inspirerade av finländska förebilder har kunnat bidra till att öka studentmobiliteten vid svenska lärosäten under vissa pilotprojekt. Viktigt i dessa sammanhang har varit att de olika delarna inom ett lärosäte har samarbetat väl kring detta arbete.

Enligt Centrala studiestödsnämndens och Statistiska centralbyråns rapport "Utlandsstudier – vad händer sedan?" (CSN 2017:7) har svenska studenter som läser utomlands föräldrar med högre utbildningsnivå än studenter som läser i Sverige. Enligt siffror från 2015 hade 66 procent i gruppen utlandsstuderande minst en förälder som var högutbildad, det vill säga hade en eftergymnasial utbildning eller forskarutbildning. Andelen för dem som studerade i Sverige var 49 procent.

2. Förslag utarbetade inom EU-projektet The Academic Value of Mobility.

Genomförande och analys

Här presenteras resultaten från studentenkäterna från de nordiska länderna när det gäller de delar av Eurostudent-undersökningen som handlar om studentmobilitet, och särskilt betydelsen av studiefinansiering, föräldrars utbildningsbakgrund och språkkunskaper. Ett särskilt fokus har lagts på förhållanden som kan fungera som hinder, eller i varje fall upplevas som hinder, för studentmobilitet. Det är de utresande inhemska studenternas upplevelser som studeras, inte de inkommande utländska studenternas.

Analyserna bygger enbart på data som publicerats på webbsidan för Eurostudent VI³. All data (mikrodata) som varje land samlat in från sina studenter via enkäter har inte varit tillgänglig som underlag. Därmed har inga statistiska analyser av observerade skillnader kunnat göras. De resultat som presenteras ska därför ses som indikationer på möjliga samband mellan bakgrundsfaktorer och intresset för utlandsstudier, snarare än samband påvisade med bestämdhet.

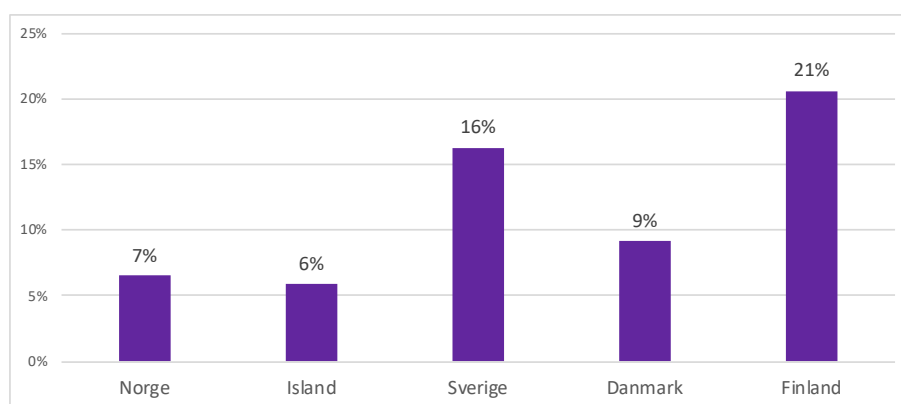
Antalet studenter vars svar har använts i jämförelsen är 8585 för Sverige (vilket motsvarar svarsfrekvens 2,3 procent), 7381 för Finland (svarsfrekvens 31 procent), 8235 för Norge (svarsfrekvens 36,7 procent), 11 826 för Danmark (svarsfrekvens 30,6 procent) och 1978 för Island (svarsfrekvens 12,2 procent). Sverige och Island gjorde en totalundersökning medan övriga länder använde ett urval av populationen. Samtliga länder har viktat resultatet på minst kön och ålder. De svenska svaren är viktade för kön, ålder, hel-/deltidsstudier och campus-/distansstudier för att efterlikna den totala studentpopulationen.

I viss del av statistiken finns de internationella studenterna med. Samtliga studenter med gymnasiebakgrund från utlandet räknas här som internationella studenter, oberoende av nationalitet. De övriga räknas som inhemska studenter, oberoende av nationalitet. När det har varit tekniskt möjligt har de internationella studenterna dock rensats ut och då benämns den undersökta studentgruppen som inhemska studenter.

3. <http://database.eurostudent.eu/>

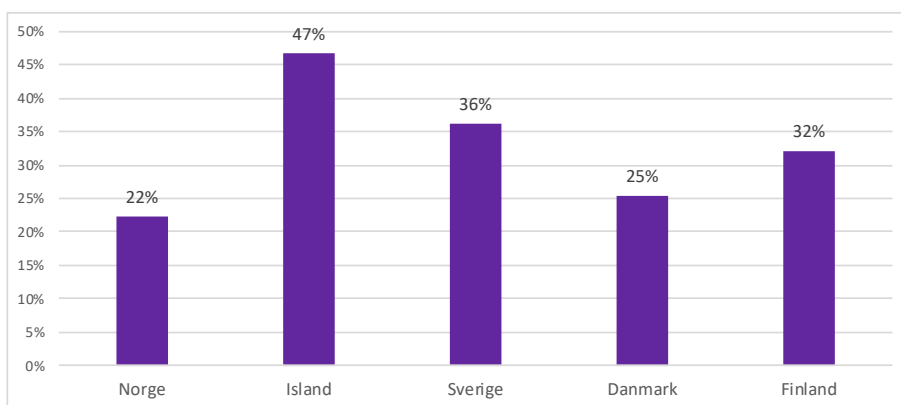
Studentsammansättningen skiljer sig åt mellan länderna

Andelen internationella studenter (studenter med utländsk gymnasieutbildning som läser en hel examen) varierar kraftigt mellan länderna från Islands 6 procent till Finlands 21 procent (figur 1). Därför kan det, speciellt när det gäller Sverige och Finland, påverka resultatet markant om denna grupp inkluderas i statistiken. När det varit möjligt har dessa studenter exkluderats i analyserna.

Figur 1. Andel internationella studenter (utländsk gymnasiebakgrund) bland alla som svarat på enkäten.

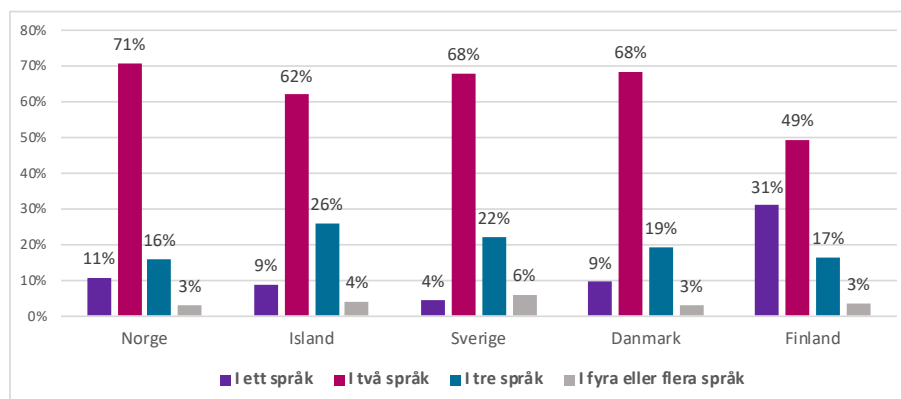
Hur föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar studenternas benägenhet att delta i studentmobilitet är en viktig aspekt i den här studien. Det är dock viktigt att komma ihåg att andelen studenter som har föräldrar utan högre utbildning varierar kraftigt mellan länderna. Närmare hälften av studenterna i Island har föräldrar utan högre utbildning och denna grupp kommer därför att påverka den generella statistiken mer än i Norge där endast drygt var femte student tillhör denna grupp (figur 2). Utbildningar på ISCED-nivå 5 (det vill säga minst tvåårig eftergymnasial utbildning) räknas av Eurostudent som högre utbildning. Det innebär att även de minst tvååriga utbildningarna inom yrkeshögskolan och andra liknande utbildningar i Sverige räknas som högre utbildning i detta sammanhang.

Figur 2. Andel studenter av alla som svarat på enkäten med båda föräldrar utan högre utbildning (det vill säga med högst utbildning på nivå 0-4 på ISCED-skalan).

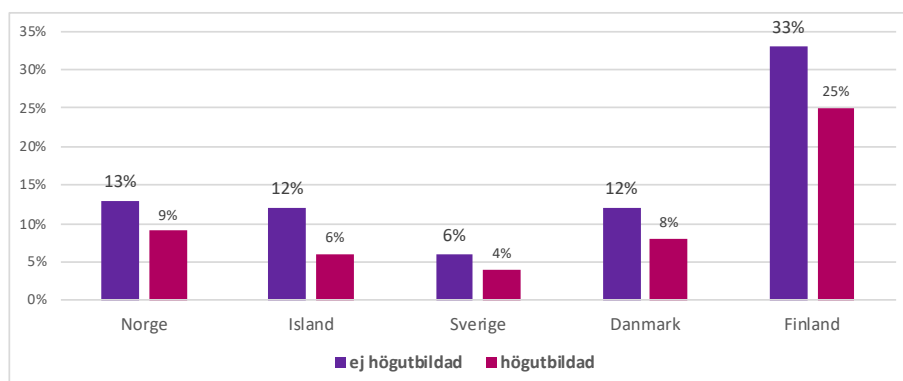
Språkkunskaperna varierar kraftigt

En viktig faktor som möjliggör studentmobilitet är språkkunskaper. Oftast är det engelska som gäller som undervisningsspråk men även ytterligare språk krävs i vissa länder (till exempel franska, spanska eller tyska). De nordiska studenterna skiljer sig ganska mycket åt när det gäller antal språk i vilka de har goda eller mycket goda kunskaper.

Figur 3. Andel inhemska studenter (inhemska gymnasieutbildning) med goda eller mycket goda kunskaper i språk (inklusive modersmål).

Flest språk kan de svenska studenterna medan de finländska studenterna kan minst antal språk. I Sverige rapporterar enbart 4 procent av studenterna att de kan enbart ett språk (modersmålet) bra eller mycket bra. I Finland är motsvarande andelen 31 procent (figur 3). Eftersom bristande kunskaper i språk kan vara ett hinder för studentmobilitet kan resultatet tolkas som att språk är ett hinder endast för få svenska studenter och för ganska många finländska studenter. I samtliga länder är dock andelen studenter som kan ett tredje språk ganska begränsad. Det kan vara så att de som uppger att de enbart kan två språk oftast kan sitt modersmål och engelska, eftersom engelskan är det största utländska språket i Norden. Kan man inga andra språk blir det svårare att studera i länder där studierna inte brukar ges på engelska (till exempel Tyskland, Frankrike och Spanien). I sammanhanget är det bra att veta att ett andra/tredje språk i Island och Finland är ett annat nordiskt språk medan franska, spanska och tyska kommer oftast först som fjärde språk.

Figur 4. Andel studenter med bra eller mycket bra kunskaper i bara ett språk (modersmålet) enligt föräldrarnas utbildningsbakgrund (båda föräldrar utan högre utbildning/minst en förälder med högre eller eftergymnasial utbildning på minst ISCED 5-nivån).

Föräldrarnas utbildningsbakgrund ser ut att påverka studenternas språkkunskaper. I samtliga länder kan vi se att studenter med högutbildade föräldrar kan fler språk än de övriga. Tydligast är skillnaden i Island där andelen som bara kan ett språk är nästan dubbelt så stor bland dem med föräldrar utan högre utbildning (figur 4). Bristande språkkunskaper i engelska ser ut att vara en begränsande faktor för studentmobilitet till de flesta länder och bristande tredje språk till vissa länder.

Det ser ut som att bristande språkkunskaper är ett större hinder för studenter med föräldrar utan högre utbildning.

Studiestöd och -avgifter är olika i de nordiska länderna

De nordiska länderna erbjuder statligt studiestöd till alla sina studenter och tillåter studenterna att ta med sig landets studiestöd till utlandet i samband med studentmobilitet. Det statliga studiestödet är därmed en viktig förutsättning för internationell studentmobilitet. Samtidigt skiljer sig studiefinansieringen ganska mycket åt mellan de nordiska länderna. Island är landet som avviker mest från de övriga då det inte erbjuder stipendier för utlandsstudier utan enbart studielån och dessutom har terminsavgifter. Terminsavgifterna är dock ganska låga på de statliga lärosätena men betydligt högre på de privata. Storleken på stipendierna skiljer sig också mellan länderna. Norge och Danmark har de mest generösa stipendierna. I Norge är bidraget beroende av om studenten klarar sina kurser, annars blir hela stödet lån. Samtliga länder erbjuder studielån. Nivån ligger något lägre i Finland än i de övriga länderna. I Finland kan man visserligen få bostadsbidrag som tillägg men det gäller bara för bostaden i Finland och inte i utlandet. Den största skillnaden är att isländska studenter behöver låna mer än de övriga för att finansiera sina studier, eller behöver ha andra inkomster. Vilka summor som gällde i länderna under perioden när enkäten genomfördes visas i tabell 1. De som är oroliga för att ha stora lån kanske lättare avstår från högskoleutbildning i Island än i de övriga länderna. I sådana fall kanske studenter oftare väljer att avstå från utlandsstudier eftersom dessa skulle kräva en högre lånefinansiering än om studenten bor kvar i föräldrahemmet. Det verkar även skilja sig mellan länderna när det gäller hur strikta kraven på studieresultat är för fortsatt finansiering. Enligt en Eurydikerapport⁴ räcker det i Finland vid heltidsstudier att studenter har klarat av att ta 45 av 60 ECTS-poäng under ett läsår för att få fortsatt finansiering. I Norge däremot omvandlas 40 procent av studielånet till bidrag om man klarar av att ta alla sina poäng. I Sverige gäller liknande regler som i Finland.

4. Eurydice: *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2018/2019* https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-student-fee-and-support-systems-european-higher-education-201819_en

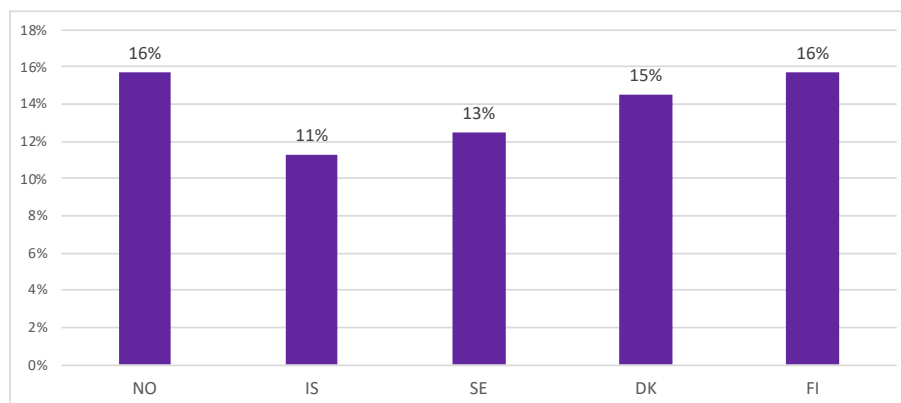
Tabell 1. Studieavgifter, -bidrag och -lån i Norden 2015/2016 (svenska kronor)⁵

	Studieavgifter (kr/år)	Studiebidrag tillgängliga för alla	Storlek på studiebidraget (kr/år)	Studielån tillgängliga för alla	Storlek på lånet (kr/år)	Totalt studiestöd (studiebidrag + lån) kr/år
Norge	Inga	Ja	Max 43 840	Ja	Max 107 350 (bidrag+ lån)	107 350
Island	5 090 – 60 420	Inga studiebidrag	0	Ja	96 470	96 470
Sverige	Inga	Ja	28 280	Ja	71 200	99 480
Danmark	Inga	Ja	94 940	Ja	48 570	143 510
Finland	Inga	Ja	30 300	Ja	36 000	66 300

5. Eurydice: *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2015/2016* https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-student-fee-and-support-systems-european-higher-education---201516_en

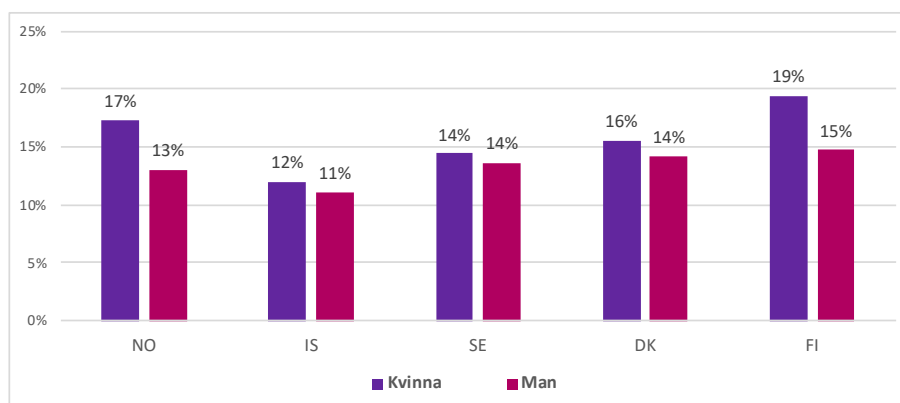
Andelen mobila studenter är lägst på Island

Eurostudent-resultatet går inte att jämföra direkt med det europeiska målet om att minst 20 procent av studenterna ska spendera minst tre månader utomlands, eftersom undersökningen inte handlar om utexaminerade studenter utan inkluderar studenter i alla skeden av utbildningen, även nybörjare som inte haft möjlighet att delta i mobilitet än. Vi kan ändå se i figur 5 att Finland och Norge ligger förhållandevis högt (16 procent). Island har den klart lägsta mobilitetsandelen (11 procent). Sverige ligger dock också förhållandevis lågt (13 procent). Det är sannolikt att de generösa stipendierna i Norge och Danmark har haft en betydelse för resultatet, men det förklarar inte det finländska resultatet.

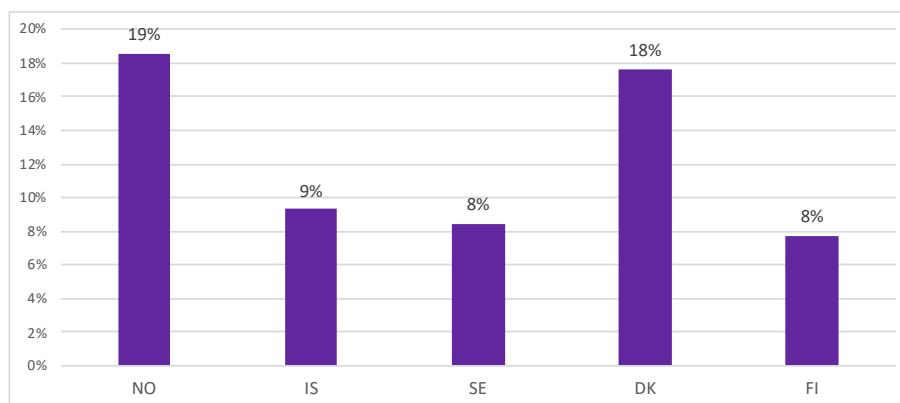
Figur 5. Andel inhemska studenter som har studerat och/eller praktiserat utomlands i minst tre månader.

Delar man däremot upp studenterna utifrån kön syns stora skillnader i Norge och Finland (figur 6). I dessa två länder är det kvinnorna som har det högsta deltagande medan männen ligger mer i nivå med de övriga länderna. Dock är de internationella studenterna medräknade (eftersom de inte gick att ta bort) vilket kan förvanska resultatet något, speciellt i Finlands fall eftersom de har en stor andel internationella studenter. Även de svenska siffrorna påverkas av de internationella studenterna. Resultaten om kön ska därför tolkas med försiktighet.

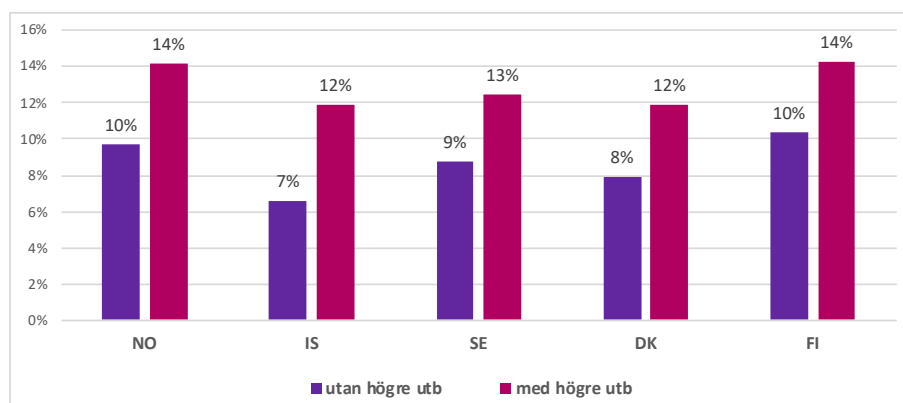
Figur 6. Andel studenter som varit utomlands för studier och/eller praktik i minst tre månader enligt kön (inklusive internationella studenter det vill säga med gymnasieutbildning från utlandet).

Det som räknas som mobilitet i figurerna 5 och 6 är utlandsstudier eller praktik utomlands i minst tre månader, vilket är den officiella gränsen för mobilitetsperioder som redovisas gentemot Bologna-målet. Även korttidsmobilitet förekommer, som till exempel fältkurser, sommarskolor eller intensivkurser utomlands, två månaders praktikperioder inom Erasmus+ eller en veckas expressmobilitet inom Nordplus-programmet (figur 7). Dessa perioder räknas inte in i den officiella mobilitetsstatistiken men är ändå intressanta att titta på eftersom de ger studenter internationella erfarenheter. Det är stor skillnad mellan länderna. Medan Norge och Danmark har en mycket hög andel av sina studenter i denna kategori är resultatet avsevärt lägre för de övriga länderna. Detta kan vara intressant för en senare undersökning att fördjupa sig i.

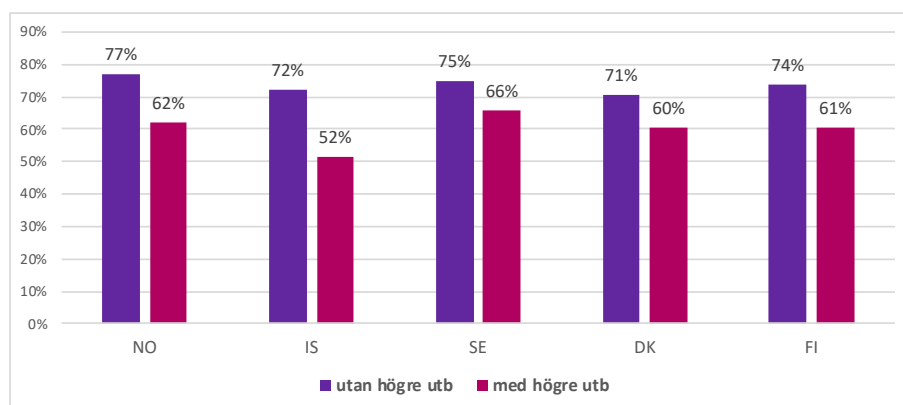
Figur 7. Andel inhemska studenter som har deltagit i korttidsmobilitet (mindre än tre månader).

Föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar som förväntat resultatet (figur 8). En klart högre andel av studenterna med högskoleutbildade föräldrar har studerat utomlands än övriga studenter. Särskilt i Island ligger andelen studenter med föräldrar utan högre utbildning på låg nivå. Här ser vi en kategori som det skulle gå att satsa särskilt på för att öka mobiliteten.

Figur 8. Andel studenter som studerat utomlands i minst tre månader (ej praktik) enligt föräldrars utbildningsbakgrund. I dessa siffror finns även de internationella studenterna (utländsk gymnasieutbildning) med.

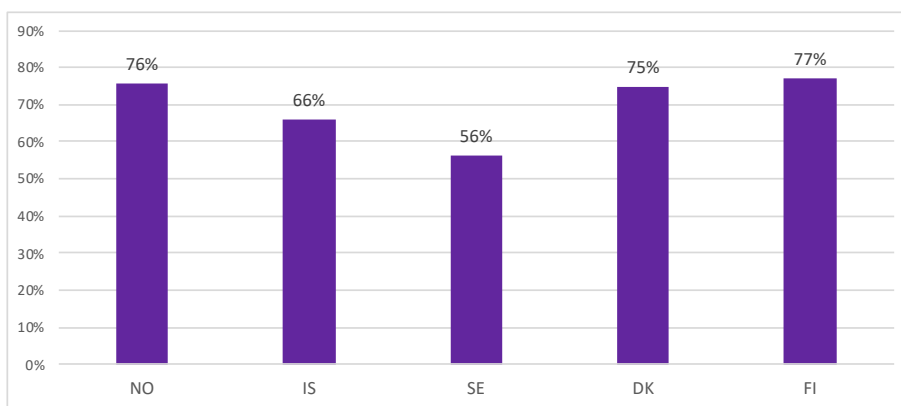
Studenterna som varken studerat utomlands eller har några sådana planer finns i klart högre grad bland studenter vars föräldrar inte har högre utbildning (figur 9). Detta kan bland annat bero på studiefinansieringen, bristande akademiskt självförtroende eller att studenter med föräldrar utan akademisk bakgrund i större utsträckning finns inom sådana utbildningar där det inte finns goda möjligheter till mobilitet (till exempel vård- eller lärarutbildningar). Bland dessa kategorier är det de isländska studenterna med högutbildade föräldrar som är klart minst negativa till utlandsstudier, även om dessa studenter ligger på en låg mobilitetsnivå i nordisk jämförelse. Det finns med andra ord mobilitetsvilja i Island trots den låga mobilitetsnivån.

Figur 9. Andel studenter som aldrig studerat utomlands och som inte heller planerar att studera utomlands (enligt föräldrars utbildningsbakgrund).

Tillgodoräkandet av utlandsstudier är lägst i Sverige

För att utlandsstudier ska vara attraktiva ska det finnas en möjlighet att tillgodoräkna sig dem i den kommande examen hemma. I annat fall kommer utlandsstudier att förlänga och därmed även fördyra utbildningen. Tillgodoräkandet av utlandsstudier är ytterligare en sak som skiljer sig tydligt åt mellan länderna. Finland, Norge och Danmark ligger på en ganska hög nivå när det gäller att studenter har fått tillgodoräkna sig sina utlandsstudier i sin helhet. Island och speciellt Sverige ligger däremot på en klart lägre nivå vilket syns i figur 10. Tillgodoräknande är obligatoriskt inom vissa utbytesprogram men alla mobila studenter åker inte ut via ett program.

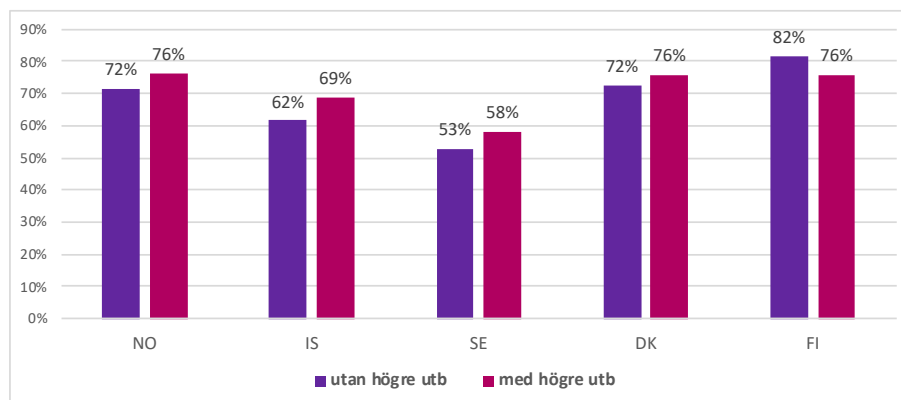

Figur 10. Andel utbytesstudenter som fick samtliga poäng från utlandet tillgodoräknade.

Det finns en skillnad mellan studenter med och utan högt utbildade föräldrar när det gäller tillgodoräknande (figur 11). Medan de övriga länderna visar en större andel tillgodoräknande för dem med högskoleutbildade föräldrar visar Finland en lägre andel. I Finland var mobilitet vid tiden för insamlandet av den data som analyserats högre inom yrkeshögskolor⁶ (mobilitetsantalet var 20 procent av antal utexaminerade samma år) än inom universitet (15 procent av antal utexaminerade samma år)⁷, samtidigt som yrkeshögskolorna brukar ha fler studenter med föräldrar utan akademisk bakgrund. Mobilitetsperioderna tycks vara lite mer organiserade inom yrkeshögsko-

6. I motsats till Sverige räknas yrkeshögskolorna i Finland till högre utbildning.
7. Enligt en studie av Irma Garam: *International mobility in Finnish higher education in 2015: exchange students*, CIMO rapport, 2016 <https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/facts-and-figures-report-4b2016-international-mobility>

lornas utbildningar i Finland⁸ än inom universiteten. Lärosätena i Finland är antingen yrkeshögskolor eller universitet. I de övriga länderna är det studenterna med högutbildade föräldrar som i högst utsträckning får samtliga poäng från utlandsstudierna tillgodoräknade. Det kan vara värt att i ett annat sammanhang titta närmare på detta och undersöka om det finns något systematiskt som missgynnar studenterna som inte har högutbildade föräldrar, till exempel om processen för tillgodoräknande behöver förbättras på utbildningar som är särskilt populära bland studenter med föräldrar som inte har högre utbildning.

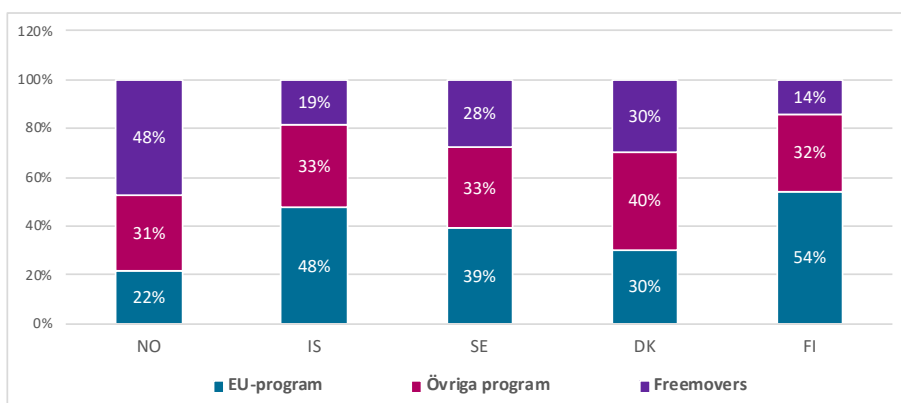

Figur 11. Andel studenter som fick alla sina kurser från utlandet tillgodoräknade (enligt föräldrars utbildningsbakgrund).

8. Enligt Eurostudent har Finland 76 procent fullständigt tillgodoräknande inom universiteten och 78 procent inom yrkeshögskolorna.

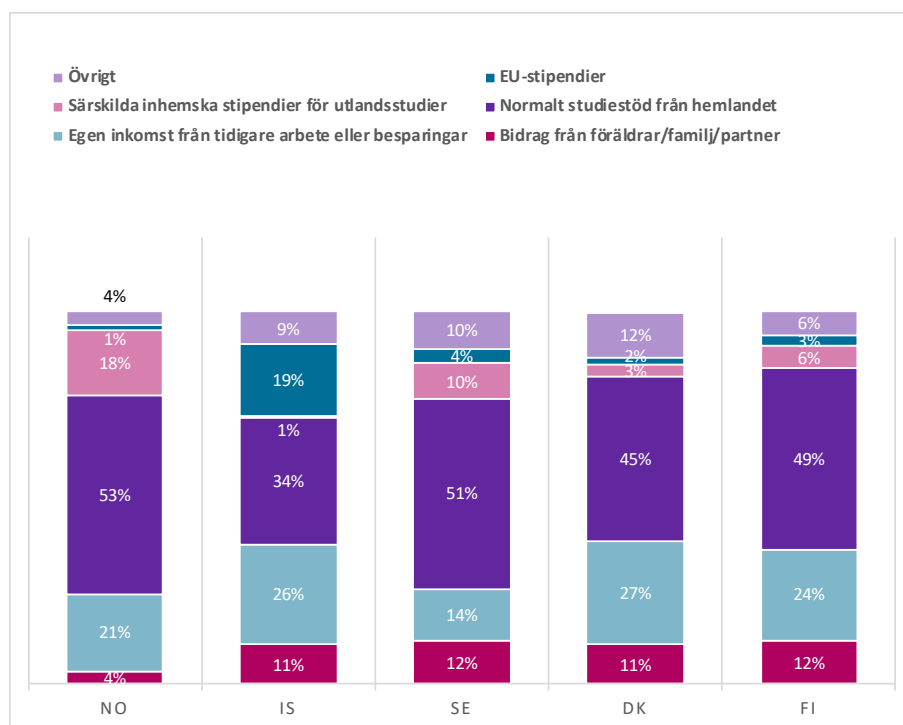
Organisering och finansiering av mobilitet skiljer sig åt mellan länderna

Antagligen påverkar den statliga studiefinansieringen hur beroende studenterna upplever sig vara av olika programstipendier (till exempel Erasmusstipendier). Andelen freemovers är klart lägst i Finland och Island samtidigt som den största andelen studenter som åker inom EU-programmen finns i dessa två länder. Island har inga statliga studiebidrag och Finland har den lägsta totala statliga studiefinansieringen, så det är rimligt att anta att studenterna från dessa länder är speciellt intresserade av stipendier från EU:s Erasmusprogram för att finansiera mobilitetsperioden. Norge med sin generösa studiefinansiering har den klart största andelen freemovers, vilket stöds av figur 12 där skillnaden mellan Norge och Finland när det gäller freemovers är väldigt stor.

Figur 12. Hur utlandsstudierna är organiserade.

Andelen studenter som har studiestöd från hemlandet som huvudsaklig finansieringskälla under utlandsstudierna är låg på Island (35 procent) och hög i Norge (71 procent) (figur 13). De norska studenterna ser ut att vara de som är minst beroende av föräldrar/familj/partners. Danmark, Island och Finland har en hög andel studenter som har egen inkomst från tidigare arbete eller besparingar som huvudsaklig finansiering samtidigt som Sverige har den lägsta. Island skiljer sig med överlägset största andel studenter med EU-stipendium som huvudsaklig finansieringskälla.

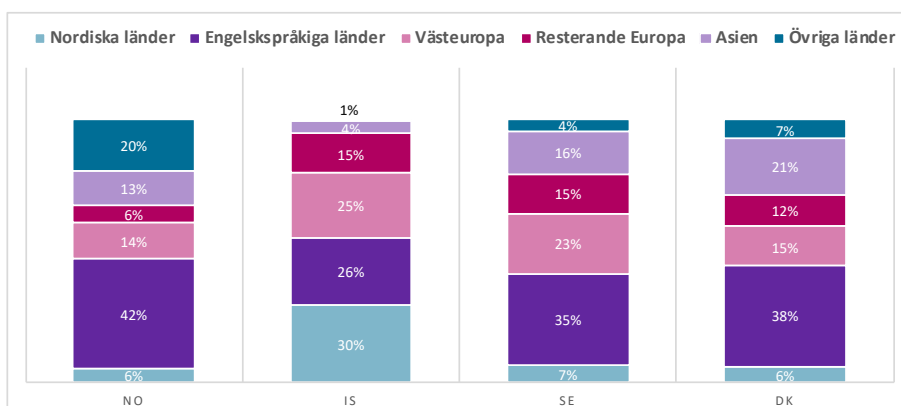

Figur 13. Andelen huvudsakliga finansieringskällor under utlandsstudierna.

Nordiska länder mest populära bland isländska studenter

Val av värdland under mobilitetsperioden kan påverkas av den ekonomiska situationen eftersom vissa länder är dyrare att studera i än andra. Hur stor andel av studenterna som valt att åka till en viss region går att analysera för alla länder utom för Finland, där det inte finns uppgifter om studieregioner.

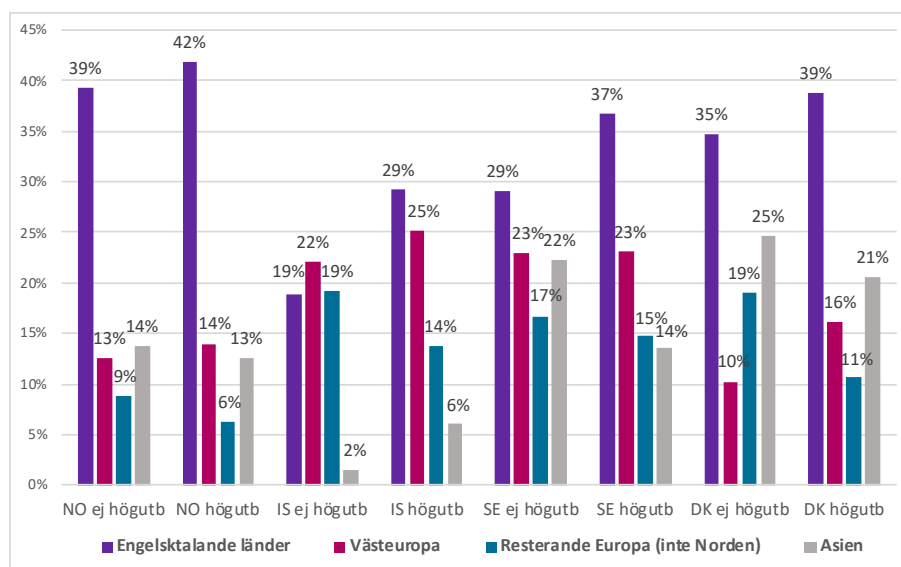
Engelsktalande länder är populära och är på första plats både i Norge, Danmark och Sverige (figur 14). I Island kommer dock de engelsktalande länderna på andra plats i popularitet. Just nordiska länder som mobilitetsmål är det som skiljer Island mest från de övriga inom gruppen. Den näst största studieregionen för norska studenter är övriga länder, vilket inkluderar bland annat afrikanska och latinamerikanska länder, vilka inte är så populära studiemål för de övriga nordiska ländernas studenter. Samtidigt kan det noteras att resterande Europa (syd-, central- och östra Europa) inte är särskilt populär som studiedestination bland norska studenter, i motsats till studenterna från de övriga nordiska länderna. Drygt hälften av studenterna i de länder som ingår i studien har valt att studera i antingen engelsktalande länder eller i Västeuropa.

Figur 14. Andel studenter enligt studieregion utomlands.

I relation till studenternas kostnader under mobiliteten kan det vara intressant att undersöka om föräldrarnas utbildningsbakgrund kan ha påverkan på valet av land eller region att förlägga mobiliteten till (figur 15). I samtliga studerade länder har en större andel studenter med högt utbildade föräldrar valt engelsktalande länder, jämfört med studenter vars föräldrar inte har högre utbildning. Dessa länder är både generellt dyrare att leva i och attraktiva, vilket gör att det är konkurrens om studieplatserna. I Norge är skillnaden mellan studenter med och utan högskoleutbildade föräldrar minst när det gäller val av studiedestination, kanske delvis beroende på landets

generösa studiefinansiering. En likartad skillnad syns när det gäller icke engelsktalande länder i Västeuropa, länder som också är ganska dyra att bo i men där konkurrensen om studieplatserna är mindre. Studenterna med föräldrar utan högre utbildning är däremot överrepresenterade när det gäller att välja de södra, centrala och östra delarna av Europa. Särskilt tydligt är detta bland studenter från Danmark och Island. En CSN-studie från 2017⁹ visar att utlandsstuderande med högutbildade föräldrar får högre inkomst efter studierna än de med föräldrar utan högre utbildning. Detta tyder på att studenter som läser utomlands och har högutbildade föräldrar utbildar sig till bättre betalda yrken. Studenter utan högutbildade föräldrar som valt utbildningar som leder till lägre lön kan vara mindre villiga att välja dyra utbytesalternativ. När det gäller Asien skiljer sig de nordiska länderna mer från varandra, något som sannolikt beror på att det finns många olika sorters värdländer i Asien (billiga och dyra, populära och mindre populära) och de kan vara olika populära i olika nordiska länder av historiska eller andra skäl.

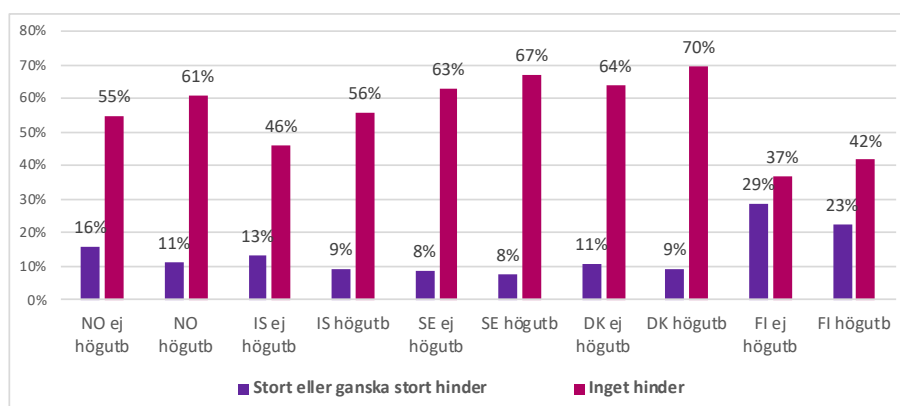

Figur 15. Andel studenter på utlandsstudier i vissa regioner enligt föräldrarnas utbildningsbakgrund.

9. Centrala studiestödsnämnden och Statistiska centralbyrån: Utlandsstudier – vad händer sedan? S. 39.

Hinder för studentmobilitet

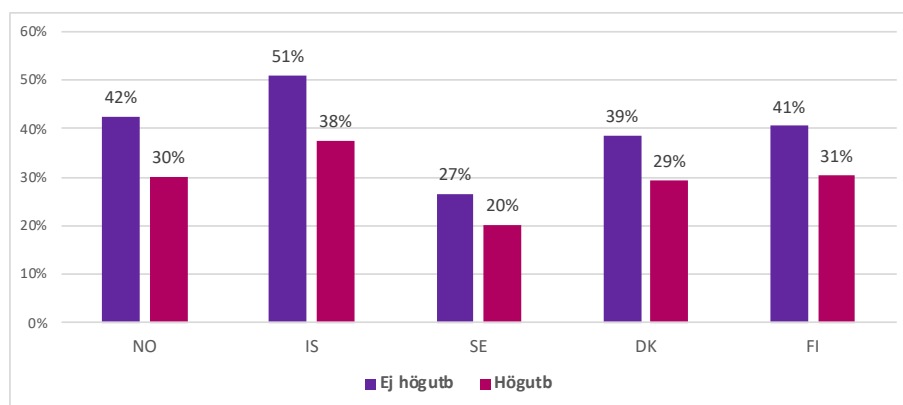
När det gäller hinder för mobilitet kan föräldrars utbildningsbakgrund påverka studenters uppfattning om vad som är ett hinder. Studenternas självrapporterade språkkunskaper hänger samman med föräldrarnas utbildningsbakgrund, framför allt bland studenterna från Finland, Norge och Island¹⁰ (figur 16). Studenter med högutbildade föräldrar upplever mer sällan språkkunskaperna som ett stort eller ganska stort hinder, jämfört med studenter som har föräldrar utan högre utbildning. I Sverige och Danmark kan vi se samma sak fast något mindre tydligt. Överhuvudtaget verkar språket upplevas som ett större hinder, oberoende föräldrars bakgrund, i Finland än i de övriga länderna.

Figur 16. Otillräckliga språkkunskaper som ett hinder för utlandsstudier för studenter som inte planerar att studera utomlands (enligt föräldrars utbildningsbakgrund).

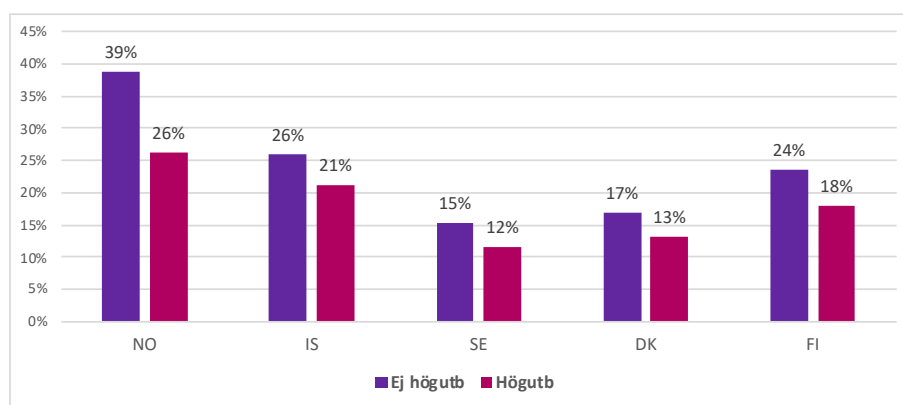
Att skaffa sig en utökad ekonomisk börda upplevs som ett hinder för mobilitet av många nordiska studenter, och i särskilt hög utsträckning i Island. Av figur 17 framgår att föräldrars utbildningsbakgrund hänger samman med den upplevelsen i samtliga länder, men i något lägre grad i Sverige än i de övriga länderna. Eftersom alla undersökta länder har goda studiestödssystem är det tänkbart att det är en känsla av ekonomisk otrygghet inför framtiden och därmed oviljan att ta ut studielån som påverkar många studenter. Isländska studenter, som inte erbjuds något statligt studiebidrag utan enbart studielån, ser ut att påverkas mest. Delvis kan den upplevda känslan av ekonomiska hinder också bero på bristande kännedom om möjligheten att få stipendier inom utbytesprogrammen. Av någon anledning tycks Sverige vara minst drabbat av just detta hinder.

10. Studenter som uppgivit att det handlar om ett litet eller ganska litet hinder finns inte med i figuren för tydlighetens skull.

Figur 17. Andel studenter som upplever att utökad ekonomisk börda är ett stort hinder för studentmobilitet, enligt föräldrars utbildningsbakgrund (av studenter som inte planerar att studera utomlands).

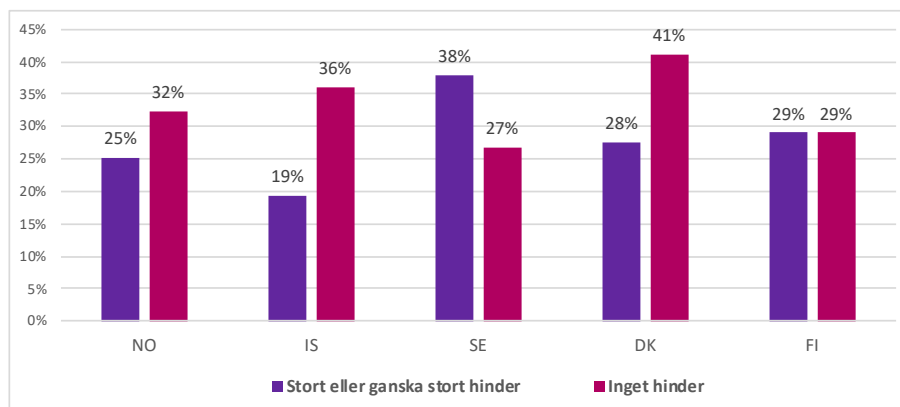
Andelen studenter som arbetar vid sidan av studierna varierar mellan länderna. Därför är det logiskt att andelen studenter som uppger förlusten av ett betalt jobb under mobilitetsperioden som ett hinder för mobilitet också varierar mellan länderna. I Norge upplevs hindret som klart störst och då speciellt bland studenter med föräldrar som inte har högre utbildning (figur 18). Även bland studenterna från de övriga länderna verkar föräldrars utbildningsbakgrund hänga samman med den upplevelsen, men inte lika starkt som i Norge. En förklaring till det skulle kunna vara att studenter med föräldrar som inte har högre utbildning tenderar att studera till yrken med lägre inkomster¹¹, vilket kan leda till att de arbetar vid sidan av studierna för att slippa ta stora studielån.

Figur 18. Andel studenter som upplever förlusten av ett betalt jobb som ett stort hinder för studentmobilitet, enligt föräldrars utbildningsbakgrund (av studenter som inte planerar att studera utomlands).

11. Utbildningarna som har lägst andel studenter med högutbildade föräldrar i Sverige finns inom undervisning (22 procent) och vård och omsorg (27 procent) enligt Sveriges officiella statistik, Statistiska meddelande UF 20 SM 1602, 2016. <https://www.uka.se/download/18.5d85793915901d205f9a833/1487841857119/SM1602-hogskolenyborjare-2015-16-o-doktorandnyborjare-2014-15-efter-foraldrarnas-utbildningsniva.pdf>

Andelen studenter som ser brist på motivation som ett hinder är betydligt högre bland svenska studenter än bland studenterna från de övriga länderna (figur 19). I figuren redovisas andelen studenter som antingen uppger att brist på motivation är ett stort eller ganska stort hinder och andelen studenter som inte ser att det är något hinder alls. Med andra ord redovisas bara de minst och mest motiverade studenterna¹².

Figur 19. Andel inhemska studenter som ser brist på motivation som ett hinder för internationell mobilitet (av studenter som inte planerar att studera utomlands).

Som tidigare nämnts, enligt studien *”Living and Learning – Exchange Studies Abroad (A Study of motives, Barriers and Experiences of Finnish, Norwegian and Swedish Students)”*¹³ är yngre studenter mer mobila än äldre. När det gäller ålder som möjligt hinder för studentmobilitet skiljer sig åldersstrukturen bland studenterna i de nordiska länderna åt. Efter att ha delat in studenterna som inte planerar att studera utomlands i fyra ålderskategorier (upp till 21 år, 22–25 år, 25–29 år och 30 år eller äldre) syns det att den äldsta kategorin är den klart största i Island och Norge. I Sverige är de tre äldsta kategorierna i princip lika stora och den yngsta klart minst medan det i Danmark ser helt annorlunda ut. Den äldsta kategorin i Danmark är den minsta och den yngsta kategorin är i princip lika liten medan den nästa yngsta är den klart största kategorin. Danska studenter är klart yngre än i de övriga länderna och de isländska och norska studenterna är de klart äldsta.

12. Studenterna som ser detta som ett litet eller ganska litet hinder finns inte med i figuren

13. Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), 2013.

Avslutande reflektioner

Den ursprungliga tanken med denna studie var att presentera resultaten från Eurostudent VI-undersökningen i de delar som handlar om studentmobilitet, särskilt med koppling till ekonomiska och sociala hinder för mobilitet. Presentationen av det samlade materialet kring mobilitet möjliggör dock även en viss form av analys.

Nivån och formen på statligt studiestöd påverkar studentmobiliteten. I Island där studiestödet är mest begränsat i en jämförelse av de nordiska länderna, är också studentmobiliteten mest begränsad. Samtidigt påverkar föräldrarnas utbildningsbakgrund mer än i övriga länder. Nästan hälften av de isländska studenterna har föräldrar utan högre utbildning. Norge med sitt generösa stipendiesystem har högsta andel studentmobilitet, särskilt om korttidsmobiliteten räknas med. Föräldrarnas utbildningsnivå har samband med studentmobiliteten i samtliga länder. Denna påverkan ser ut att vara delvis av ekonomiskt slag. Studenter med föräldrar som inte har högre utbildning väljer oftare utbildningar som leder till yrken med lägre inkomster än studenter med akademikerföräldrar.

Annat än ekonomi påverkar studenters deltagande i mobilitet. Ett tydligt exempel på detta är Finland som har en hög andel av sina studenter i studentmobilitet trots mindre generösa stipendier och begränsade språkkunskaper. Anledningen verkar i varje fall delvis vara en mer aktiv vägledning om och uppmuntran till utlandsstudier än i de övriga nordiska länderna. Samtidigt har Norge trots väldigt generösa stipendier ändå tydliga skillnader bland studenternas mobilitetsbenägenhet beroende på föräldrars utbildningsbakgrund. Det verkar finnas en större tradition i Norge att arbeta vid sidan av studierna än i de övriga nordiska länderna vilket påverkar mobiliteten. I Norge och i Finland finns även en stor skillnad mellan kvinnor och män. En betydligt större andel kvinnor deltar i mobilitet där. I dessa två länder med högst deltagande i studentmobilitet är det kvinnorna som är anledningen till de höga siffrorna. I Sverige verkar en av anledningarna till låg mobilitetsandel däremot vara brist på motivation. Vad det är som motiverar studenterna i andra länder men inte gör det i Sverige och vad det är som motiverar kvinnorna men inte männen i Norge och Finland är något som kan vara intressant att titta närmare på i en vidare studie.

Referenser

- German Centre for Higher Education Research and Science Studies (DZHW) (Ed.): *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, Eurostudent VI 2016-2018, Synopsis and indicators*, 2018
- Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), *Living and Learning – Exchange Studies Abroad (A Study of motives, Barriers and Experiences of Finnish, Norwegian and Swedish Students)*, 2013
- UHR: Åtgärder för att öka antalet utresande utbytesstudenter – Förslag med fokus på vägledning och internationella och interkulturella lärandemål, UHR:s rapportserie 2018:10, 2018
- Centrala studiestödsnämnden och Statistiska centralbyrån: *Utlandsstudier – vad händer sedan?* CSN rapport 2017:7, 2017
- EUROSTUDENT VI Database (Data Reporting Module), databas från 2018, (<http://database.eurostudent.eu/>)
- Eurydice: *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2015/16*, rapport, 2015 (https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-student-fee-and-support-systems-european-higher-education---201516_en)
- Eurydice: *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2018/2019*, rapport, 2018 (https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-student-fee-and-support-systems-european-higher-education-201819_en)
- Irma Garam: *International mobility in Finnish higher education in 2015: exchange students*, CIMO rapport, 2016 (www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/facts-and-figures-report-4b2016-international-mobility)
- Universitetskanslersämbetet och Statistiska centralbyrån: *Sveriges officiella statistik – Statistiska meddelanden UF 20 SM 1602, Universitet och högskolor - Höskolenybjörjare 2015/16 och doktorandnybjörjare 2014/15 efter föräldrarnas utbildningsnivå*, 2016 (www.uka.se/download/18.5d85793915901d205f9a833/1487841857119/SM1602-hogskolenyborjare-2015-16-o-doktorandnyborjare-2014-15-efter-foraldrarnas-utbildningsniva.pdf)
- UHR: *Eurostudent VI – En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*, UHR:s rapportserie 2018:5, 2018 (www.uhr.se/publikationer/Rapporter/eurostudent-vi-funktionsnedsattning/)
- UHR: *Eurostudent VI – studentmobilitet: 2020-målet om utresande studenter kommer sannolikt inte att uppnås*, kort fakta från UHR, 2018 (www.uhr.se/globalassets/_uhr.se/lika-mojligheter/eurostudent/eurostudent-vi-studentmobilitet-20180131.pdf)

Utbildning, utbyte, utveckling – för alla som vill vidare

UHR är en statlig myndighet med ett brett uppdrag inom utbildningsområdet. Myndigheten finns i Stockholm och i Visby.

UHR:s fem huvudsakliga ansvarsområden:

- Information inför högskolestudier, ansvar för högskoleprovet, ta fram regelverk och samordna antagningen till högskolan.
- Utveckla och förvalta IT-system och e-tjänster åt utbildningssektorn.
- Förmedla internationella utbyten och kompetensutveckling för hela utbildningskedjan.
- Bedöma utländska utbildningar.
- Främjande uppgifter och analyser av frågor inom UHR:s ansvarsområde.